

13. Франко З. Галина Вдовиченко: «Роман має вистигнути, як гарячий хліб, який не можна їсти з вогню» [Електронний ресурс]. *Час і Події*. 2015. № 25. URL: <http://www.chasipodii.net/article/15352/>
14. Шкляр В. М. «Наймогутніша зброя – мова». 2016. 5 січня. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2016/01/20/vasyi-shklyar-7/>
15. Шкляр В. М. Чорне Сонце: збірка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 304 с.

УДК 821.161.2'05.09(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.52>

«НІЦШЕАНСТВО» ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В ХУДОЖНІЙ БІОГРАФІЇ ВАЛЕРІЇ ВРУБЛЕВСЬКОЇ «ШАРІТКА З РУНГУ»

OLHA KOBYLIANSKA'S "NIETZSCHEANISM" IN VALERIA VRUBLEVSKA'S FICTIONALIZED BIOGRAPHY "SHARITKA FROM RUNH"

Ковальчук Н.В.,

orcid.org/0000-0001-7753-8640

аспірантка кафедри української літератури

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Маланій О.О.,

orcid.org/0000-0002-6651-9871

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри української літератури

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Художня (літературна) біографія – один із найголовніших об'єктів дослідження біографістики. При написанні художньої біографії важливим є дотримання пропорційної консолідації наукового і художнього елементів оповіді, тобто поєднання факту і вимислу. Головною ознакою художньо-біографічних творів є белетризація реконструювання життя головного героя твору на базі проаналізованих історичних документів.

Актуальність дослідження репрезентації формування особистості О. Кобилянської в біографії В. Врублевської «Шарітка з Рунгу» полягає в тому, що ця тема досі потребує детального вивчення в сучасному науковому просторі, тому що досліджень, які стосуються безпосередньо впливу «ніцшеанства», зображеного в художніх біографіях про письменницю не так багато, як у випадку з вивченням її творчості в загальному. Одним із найважливіших моментів під час написання біографічного твору є вибір героя біографії, оскільки від цього залежить актуальність і значущість написаної роботи.

У статті на матеріалі художньо-біографічного роману В. Врублевської «Шарітка з Рунгу» (2007), де поданий белетризований життєпис української письменниці О. Кобилянської, досліджено вплив європейської культури, а саме філософії німецького мислителя Ф. Ніцше, втілення його концепту «надлюдина» у творчості буковинської письменниці, простежено, як це зображено в романі. Проаналізовано деякі розвідки українських дослідників, які вивчали осмислення О. Кобилянською вчень Ніцше. Виокремлено основні жанрологічні особливості художньої біографії. Показано, як через діалоги та проаналізований історичний матеріал, наприклад, епістолярій, щоденники, автобіографії, В. Врублевська подала власну художньо оброблену варіацію образу О. Кобилянської як авторки, простежила, чим письменниця цікавилася, яких тем торкалася у своїх творах, і якої ваги мала філософія Ф. Ніцше в цьому.

Художньо-біографічний роман В. Врублевської «Шарітка з Рунгу» був обраний уперше для дослідження особистісного та творчого розвитку О. Кобилянської під впливом ідей та концепцій Ф. Ніцше.

Ключові слова: художня біографія, жанр, роман, белетристика, ніцшеанство.

Fictionalized (literary) biography is one of the primary subject matter of biography studies. At the time of writing fictionalized biography, it is important to provide a proportional consolidation of the scientific and narrative elements – a combination of fact and fiction. The main feature of the fictionalized biographies is the belles-lettres reconstruction of the main character's life based on analyzed historical documents.

Study of representation O. Kobyljanska's personality formation in V. Vrublevska's belles-lettres biography "Sharitka from Runh" has importance because this theme still needs detailed research in modern science. There is an insufficient amount of studies which are related directly to the influence of "Nietzscheanism" shown in fictionalized biographies about Ukrainian author like in the case of studying her works in general. One of the most significant parts of writing a biographical work is the choice of the main character of the biography since it affects the importance and significance of the written work.

The article drawing on V. Vrublevska's fictionalized (literary) biography "Sharitka from Runh" about belles-lettres reconstruction of O. Kobyljanska's life examines the influence of European culture, particularly the philosophy of the German thinker F. Nietzsche, the embodiment of his "Übermensch" concept in O. Kobyljanska's works, considers how it is shown in the novel. The paper analyzes several studies written by Ukrainian researchers, who examined O. Kobyljanska's interpretation of Nietzsche's philosophy. The article outlines general specific genre features of fictionalized biography. The study shows how V. Vrublevska submitted through dialogs her subjective belles-lettres variation of O. Kobyljanska's character as a writer using historical material for example letters, diaries, and autobiographies. Also, V. Vrublevska indicated what writer was interested in and what role Nietzsche's philosophy played in it.

This paper is the first attempt to apply V. Vrublevska's fictionalized biography novel "Sharitka from Runh" for exploring O. Kobyljanska's personal and creative development under the influence of F. Nietzsche's ideas and concepts.

Key words: fictionalized biography, genre, novel, belles-lettres, Nietzscheanism.

Постановка проблеми. Біографії відомих людей завжди цікавили як пересічних читачів, так і дослідників. Упродовж віків біографічна традиція стрімко розвивалася, набуваючи стійких визначальних рис, які орієнтують учених під час дослідження того чи того біографічного тексту.

Художня біографія – твір, у якому в белетризованому вигляді подається життєпис реальної людини. Передумовою написання біографічного тексту є відповідальний вибір героя біографії, оскільки від цього залежить актуальність і важливість написаного. Зазвичай дослідники звертаються до життєписів тих персоналій, які мали потужний вплив на громадське, політичне та культурне життя певного народу, тобто вибирають найвизначнішого представника тієї чи тієї нації. Тому не дивно, що увагу багатьох дослідників та письменників часто звертає увагу саме постать О. Кобилянської, української модерністки, однієї з перших емансипаток, яка присвятила свою творчість жінці.

Неабиякий вплив на письменницю здійснив німецький філософ Ф. Ніцше. Німецька культура була близькою О. Кобилянській, адже її мати, Марія, походила хоч і зі спольщеної, але німецької родини, і сама вона довгий час говорила і писала німецькою. Тому авторка цікавилася німецькими письменниками, пізнавала в такий спосіб світову літературу, розширяючи свій світогляд.

У контексті дослідження постаті О. Кобилянської є важливим художньо-біографічний роман В. Врублевської «Шарітка з Рунгу». У ньому авторка показала формування світогляду буковинської письменниці й як на це вплинула філософія Ф. Ніцше, а особливо як втілювався його концепт «надлюдини» у творчості О. Кобилянської.

В. Врублевська виконала глибинний психологічний аналіз О. Кобилянської, спираючись на епістолярій, автобіографії, щоденникові записи та художні твори письменниці, які вирізняються посиленою емоційністю, проте з урахуванням свого суб'єктивного сприйняття, що говорить про жанрову особливість твору – співвідношення факту і вимислу.

Оскільки досліджень зображення впливу європейської культури, а саме – філософії Ф. Ніцше, на формування особистості О. Кобилянської на матеріалі художньої біографії небагато, тому ця тема досі потребує детального вивчення в сучасному науковому просторі. Звідси випливає актуальність дослідження.

Мета дослідження полягає в детальному аналізі художньо-біографічного роману В. Врублевської «Шарітка з Рунгу» задля з'ясування того, що вплинуло на формування світогляду О. Кобилянської, а також як відбилася філософія Ф. Ніцше на творчості письменниці й як це зображено в романі.

Постановка завдання. Для реалізації мети дослідження поставлені такі **завдання**: визначити жанрові особливості художньої біографії; на матеріалі художньої біографії В. Врублевської «Шарітка з Рунгу» про О. Кобилянську простежити, як формувалася світогляд письменниці під впливом філософії Ф. Ніцше і проаналізувати, як це показано у творі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми біографістики досліджують у своїх працях І. Демуз, М. Ільницький, О. Крикавська [6], Т. Левчук [8], В. Марінеско [10], В. Попик, В. Чишко, Н. Шляхова та ін., художні біографії є об'єктом наукових зацікавлень таких дослідників, як І. Акіншина [1], В. Марінеско [10], М. Шаповал [13] та ін.

Вивченням біографічних джерел про О. Кобилянську, її творчості, а також впливу філософії Ф. Ніцше на формування її особистості займалися В. Агєєва, Т. Гундорова [4], С. Кирилюк [5], Б. Мельничук, М. Моклиця, Г. Левченко [7], Т. Левчук [8], Л. Ожоган, В. Панченко [11], Г. Улюра та ін. Роман В. Врублевської «Шарітка з Рунгу» про О. Кобилянську досліджували Р. Горак [3], А. Кулик, А. Разгільдєєва, О. Сміль, І. Шаталова, А. Шевердіна та ін.

Виклад основного матеріалу. Біографія належить до найдавніших жанрів, чиї витoki сягають доби античності. Одним із перших, хто дав визначення біографії, був давньогрецький письменник,

історик та філософ Плутарх, який «вперше окреслив один із найважливіших параметрів біографії – необхідність відтворювати багатство людської особистості, великої натури, яка утаємничує великі чесноти або великі пороки» [6, с. 369].

Опис життєвого шляху особистості невід’ємний від історії в загальному. Біографічний та історичний твори налаштовані на відтворення задокументованих фактів і подій. Це «спроба письменника наблизити минуле до сучасності, знайти такі історичні паралелі та аналогії, які б допомогли відповісти на питання, що постають перед сучасниками» [6, с. 369-370].

Біографічна література відзначається бінарною опозиційністю – пропорційним поєднанням факту і вимислу. За співвідношенням факту і вимислу вчені виокремлюють документальні й художні (літературні) біографії.

В історії літератури художньою біографією вважається твір, який базується на белетризованому описі життя конкретної реальної людини. Основою художньої біографії, зазначає О. Крикавська, «виступають закони художньої словесної творчості, що відповідають історико-літературній добі та естетичним уподобанням автора» [6, с. 371].

Як зауважила В. Марінеско, творам художньо-біографічного спрямування «притаманне глибоке занурення в духовний світ зображуваної особи, а також поєднання вимислу і домислу, але здебільшого в тій мірі, в якій вони не спотворюють конкретно-історичний фактаж» [10, с. 61]. Дослідниця вказує, що під час написання такого твору «об’єкт реальної історії перетворюється на об’єкт авторської рефлексії, у якій важливу роль відіграє естетичний імператив» [10, с. 61], тобто автор художньої біографії прагне відтворити історію так, щоб вона зацікавила читача і принесла йому естетичне задоволення.

Основна риса художніх біографій – белетризоване відтворення життя реальної особи, яке розгортається на фоні історичних подій. Таким біографічним текстам також характерна глибока психологізація образів персонажів, авторський суб’єктивізм, деталізація історичного контексту тощо.

Щодо визначення жанрових ознак художньої біографії у дослідників розділяються думки. Деякі під художньою біографією розуміють літературний жанр [6, с. 371], інші ж надають цьому явищу ширше жанрологічне визначення – мета-жанр [13, с. 3]. За твердженням В. Марінеско, жанрова специфіка біографістики визначає модусні ознаки літературної біографії: «У кожному

конкретному випадку модусні ознаки залежать від того, дифузія елементів яких жанрів відбулась у художньому просторі твору» [10, с. 62].

Як зазначила І. Акіншина, найбільш продуктивними жанрами в біографічній традиції є повість і роман [1, с. 9]. Останній найбільш повно розкриває життєві перипетії видатної особистості. За твердженням О. Крикавської, біографічний роман «є більше чи менше наближеним до правдивого відтворення життя, але його художні параметри все ж зорієнтовані не на документ, а на художню уяву автора» [6, с. 374].

Вибір героя біографії дуже важливий під час написання твору, адже саме це визначає цінність і актуальність твору. Критерієм вибору зображеної особи є унікальність і значущість історичної особистості.

Деякі дослідники за античною традицією умовно поділяють літературу біографічного спрямування на два типи – біографія державного діяча і біографія митця.

Саме письменницьку біографію вважають квінтесенцією жанру художньої біографії, тому що в ній «відбувається сплав літературності (філологічності в сучасному розумінні) та художності» [9, с. 300], які сприймаються цілком природно у творчому осмисленні письменника-автора.

Увага до життя О. Кобилянської викликана неабияким значенням її діяльності. Безліч дослідників і біографів зверталися до постаті цієї української письменниці, бо бачили в ній одну із репрезентанток українського народу і розуміли культурну вартість її творчості.

Одним із найкращих прикладів художніх біографій про О. Кобилянську вважається художньо-біографічний роман В. Врублевської «Шарітка з Рунгу», про який письменник Р. Горак, рецензент книги Врублевської, відгукнувся так: українська література «збагатилася інтелектуальною і філософською прозою, новим біографічним романом, побудованим на іншій основі, ніж досі» [3, с. 6]. Також зауважимо, що роман «Шарітка з Рунгу» – не перша спроба В. Врублевської осмислити постать О. Кобилянської за допомогою художньої біографії. У 1989 р. авторка видала біографічну повість «Емансипатка», яка складається з 2 частин – «Доля» і «Царівна». У них через художню інтерпретацію В. Врублевської оповідається про ранні роки – дитинство і юність – О. Кобилянської.

У «Шарітці з Рунгу» через призму суб’єктивності авторка показала формування письменниці як особистості, простежила сфери її зацікавлень, окреслила особливості світогляду

О. Кобилянської, на який вплинули жіноча емансипація, родинна атмосфера, європейська культура, у контексті якої і філософія німецького мислителя Ф. Ніцше, чії ідеї та переконання відбилися у свідомості й, відповідно, у творчості буковинської письменниці: «Я вважаю за потрібне вивчати не лише твори письменника, а й обставини його життя, особисті якості. Навіть найфантастичніші твори носять у собі дух того, хто їх створив» [2, с. 58].

О. Кобилянська із самого малечку була охочою до знань. Проте, оскільки в той час, у який вона жила, не вважалося за потрібне надавати освіту жінці, Ользі довелося самій шукати шляхи для розвитку та здобування знань. Її першими наставниками в цьому були брати, які навчалися в університетах та могли допомогти сестрі в пошуку необхідної та актуальної літератури, про що написала В. Врублевська в романі: «Усвідомлення власної низької освіти гнітило її. Тож мусила осягти все самотужки, нізащо не хотіла залишатися “нічим”, бо була завзята, горда і честолюбна. Прагнула знань для того, щоб прислужитися загалу» [2, с. 80], а також подруги, з якими тісно спілкувалася О. Кобилянська, наприклад, Софія Морачевська, згодом Наталя Кобринська та інші.

Великий вплив на формування особистості О. Кобилянської справила епоха романтизму, особливо німецька його гілка, до якої належать Кароліна фон Гюндероде, Йоган Вольфганг фон Гете, Генріх Гейне, Готгольд Ефраїм Лесінг, Фрідріх Ніцше та інші. Окрім того захоплювалася літературним рухом «Буря і натиск», вважала себе причетною до його покоління, зауважує В. Врублевська [2, с. 56].

Літературознавиця Т. Гундорова у своїй монографії «Femina melancholica. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» зазначає, що О. Кобилянська не лише захоплювалася ідеями та творами Ніцше, виокремлювала для себе певні його фрази, «вона, так само як Ніцше, розвивалася в колі впливу німецького романтизму та ідеалізму, тому їй була близькою виховно-моделююча концепція культури і людського життя, що її розгорнув німецький філософ» [4, с. 12].

Авторка «Шарітки з Рунгу» писала у своєму романі про це так: «...класицизм залишався її розумом, романтизм був її душею» [2, с. 56].

Одним із тих, хто найбільше вплинув на розвиток О. Кобилянської, був філософ Ф. Ніцше. Знаючи приблизно про його роботи та ідеї з навчальної літератури братів, Ольга Кобилянська хотіла дізнатися більше про німецького мислителя. Таке бажання описане в романі

В. Врублевської, а саме в діалозі Ольги з Євгенієм Озаркевичем, братом Н. Кобринської, який пообіцяв передати письменниці праці Ф. Ніцше, що мав.

– *Моє царство не в тому, що я маю, а тому, що я знаю і думаю, і в тому, що я намагаюся створити.*

– *А кажете, що не знаєте Ніцше. Ви ж не кажете, що не знаєте навіщо жити, Ви знаєте більше, Ви знаєте, як жити. Ніцше вважав це за найвищу цінність людини.*

– *Тим більш я хочу про нього знати!* [2, с. 211].

Чимало провідних українських науковців досліджували осмислення буковинською письменницею світової літератури, її образів і мотивів, загалом доби романтизму, зокрема філософії Ф. Ніцше. Про це писали такі дослідники, як С. Єфремов, І. Франко, О. Грицай, П. Филипович, О. Маковей та ін., зокрема відгукувалася і подруга О. Кобилянської – письменниця Леся Українка, яка захищала Ольгу від «нападів» галицьких науковців через надмірну «німеччину» у творах, про що відомо з листів і з наукової статті Лесі «Писателі-русини на Буковині»: «“Німеччина” відкрила писателю нашій світ ідей, познайомила її з світовою літературою і навчила любити і розуміти хист» [12, с. 91].

Серед сучасних науковців також є багато тих, хто підняв тему впливу філософії Ніцше на О. Кобилянську у своїх розвідках. Наприклад, науковиця С. Кирилюк пише в авторефераті своєї дисертації «Трансформація мотивів та образів світової літератури у творчості Ольги Кобилянської», що «світ ідей німецького філософа дав поштовх до осмислення О. Кобилянською як окремих екзистенційних ситуацій, так і явищ культурного життя» [5, с. 8].

Зауважимо, В. Врублевська в розмовах, переосмисливши досліджений матеріал з особистого архіву О. Кобилянської, показала у творі розвиток письменниці, а також представила, якими темами цікавилася буковинська авторка.

О. Кобилянська захоплювалася ідеєю «надлюдини» Ніцше – самодостатньої персони, яка прагне самостійно керувати власною долею. Про це йдеться також у діалозі з Є. Озаркевичем, який розповів Ользі про згадану філософську концепцію: «Глибока самотність приносить багато інтелектуальних переваг і свободу від багатьох повинностей... Коли я прочитав про надлюдину, я все зрозумів. Вважав, що так і мусить бути, “мені боязно серед людей: там серед них мене мучила жага, і ніщо не могло вгамувати її. Тоді я пішов у самотність і створив надлюдину”» [2, с. 212]. Ідеї Ніцше О. Кобилянська вважала близькими,

наче вони йшлися саме про неї: «Аби Ви знали, як вплинули на мене ці слова! Я була впевнена, що вони для мене і про мене» [2, с. 212].

Найкраще описаний розвиток сприйняття філософії Ф. Ніцше О. Кобилянською в інтелектуальних розмовах із Вацлавом Морачевським, польсько-українським медиком і педагогом, чоловіком С. Окуневської-Морачевської, яка першою надіслала праці Ніцше подрузі. У них В. Врублевська показує, як письменниця вчиться в німецького мислителя і йде далі, формуючи власний світогляд і думки щодо концепції надлюдини.

У діалозі з В. Морачевським, письменниця зізнається, що її захоплення філософією німецького мислителя було поверхневим, хоча «всі доступні його роботи читала з інтересом і задоволенням» [2, с. 380].

Через діалоги між подружжям Морачевських та самою О. Кобилянською В. Врублевська простежує і показує читачеві зміни в науково-культурному середовищі України та Європи загалом. Авторка біографічного роману аналізує впливи на творчу інтелігенцію вчення Чарльза Дарвіна, який, за словами В. Врублевської, «відкрив світ надзвичайної краси. Там, де колись був хаос, що вимагало втручання Вічного розуму, вимальовувалася чітка система» [2, с. 409].

Письменниця зауважує, що його ідеї швидко проникли в суспільну свідомість, зокрема й у свідомість О. Кобилянської, котра «була першою українською жінкою-письменницею, яка відкривала у своїх творах для голосу тіла і волання природи» [2, с. 484]. У романі «Шарітка з Рунгу» через критику авторки читач дізнається, що всупереч традиції, «яка вимагала, що цнотливому народові не годиться слухати, а письменникові писати про “потреби тіла”, Кобилянська зламала цей стереотип» [2, с. 349].

В. Врублевська називає «винним» у тому Дарвіна, який «породив» Ф. Ніцше, і дає власний аналіз діяльності німецького філософа, який був одним із тих, хто вплинув на О. Кобилянську: «Ніцше в теорії вирвав із свого розуму моральне уявлення про долю світу. Його мозок став “безсоромним”, і вслід за Дарвіним він почав бачити в побудові життя лише боротьбу за існування. Основним важелем у цій боротьбі вважав волю як насилля над слабими, що приносить загибель непристосованому, не досить стійкому» [2, с. 485].

Певний час О. Кобилянській був близький концепт «надлюдини», її надихав волюнтаризм Ніцше: «В її становищі не раз доводилося виявляти нелюдські волю і силу духа. Тому й захоплювалася Ніцше» [2, с. 485].

У творчості письменниці цей ідеал яскраво втілений, наприклад, у повісті «Царівна», про що йдеться в діалозі з Євгенією Ярошинською, письменницею та учасницею жіночого руху, з якою спілкувалася Ольга: «В “Царівні” не менш питомий ідеал: бути самому ціллю і розвивати свою індивідуальність по лінії найвищої краси і гармонії! Боже мій! Те, що Ви дали нам, Ольго, купці українських інтелігентів, – безцінне!» [2, с. 400], а також з В. Морачевським, який зазначив, що в «Царівні» й в гуморесці «Він і Вона» «є цитати з Дарвіна про боротьбу за існування, думки із “Заратустри”» [2, с. 412].

Дослідниця Г. Левченко зазначає, що в повісті «Царівна» чітко простежується лінія утвердження християнства, попри те, що твір створений у період захоплення роботами Ніцше. Йдеться про сні Наталі Верковичівни, які унаочнюють «філософську колізію естетичного (уособленого ніцшеанством) та етичного (християнства)» [7, с. 24]. Науковиця наводить у приклад момент, коли Наталці сниться русалка Лорелей з арфою, «за якою героїня пливе в човні, а в далині перед нею прозирає “полудневий край” – очевидна алюзія на образ “великого полудня” Ніцшевого Заратустри» [7, с. 24].

В. Врублевська у своєму романі зіставляє сприйняття філософії Ніцше Кобилянською з розумінням ідей мислителя польським письменником Станіславом Пшибишевським, який, як зауважує дослідник В. Панченко, «перший же за часом і найяскравіший тип надлюдини в художній літературі» [11]. С. Пшибишевський проголошував, що надлюдина «мусить стати по ту сторону добра і зла, зробитися разом з природою аморальною і жорстокою» [2, с. 485]. На противагу цьому О. Кобилянська вважала, що людина «для того стає надлюдиною, щоб зайняти сторону добра, щоб мати сили супроти зла» [2, с. 485].

О. Кобилянська не погоджувалася з деякими твердженнями Ніцше, які В. Врублевська подає через репліки В. Морачевського: «Ніцше проголосив: нехай загине! Але не світ, а тільки той, хто не пристосований до нього – homo sapiens! А замість нього нехай з’явиться новий тип людини. Для якої не буде інших законів, крім задоволення життям і спокійного використання вроджених сил» [2, с. 409].

Аналізуючи гумореску О. Кобилянської «Він і Вона» дослідниця Т. Гундорова каже, що письменниця скептична до моди на Ніцше. Літературознавиця характеризує сприйняття письменницею філософії німецького мислителя так: «Своєю гуморескою Кобилянська демонструє

“омішанення” і “цитатність” сприйняття Ніцше, що є способом переборення його ідей, коли тексти розсіпані на цитати, а ідеї опобутовлені» [4, с. 157]. Т. Гундорова висновкує, що «напруга емоційно-естетичних і філософських потуг його афористичного філософствування зникає» [4, с. 157].

Для буковинської авторки людина була винятковістю поміж усіх інших земних істот, яка володіла інтелектом і діє згідно з моральних законів: «Значить, вона не цілком належить тваринному світу! Людина, яка вражала Канта існуванням в ній вічного морального закону! Навіть у Біблії сказано, що створення людини вимагало окремого акту, якому був присвячений день, що закінчив створення світу» [2, с. 409–410], тому слова В. Морачевського викликали в неї глибоку огиду, пише авторка «Шарітки з Рунгу» [2, с. 409].

У романі В. Врублевської О. Кобилянська зізнається, що захоплюється Ніцше не як філософом, а як митцем: «Для мене він – людина більш літературного плану, а раз так, то і... невеликий. [...] Вам подобається знищення моралі, єдиної твердої границі між тваринами і людиною. Скрізь, де потерпає мораль, гине все, що її гнітить. Для людини немає іншого виходу, крім удосконалення» [2, с. 411]. Усе інше, вважала письменниця, призведе людину до загибелі, якщо в ній перемагає тварина.

Варто погодитись, що, як зазначає Т. Левчук, «у будь-якому випадку особа, яка стала об'єктом художньо-біографічного зображення, є співавтором твору» [8, с. 176]. О. Кобилянська «допомогла» своїм біографам тим, що «сама виписала сюжет біографії у власному щоденнику, акцентуючи на особистих почуттях та переживаннях» [8, с. 175]. Письменниця залишила численні спогади, листи, автобіографії, у її щоденникових записках достатньо інформації про події, які відбувалися з нею, про її психологічний стан, яких вистачає письменникам-біографам, щоби побудувати повноцінний біографічний твір про О. Кобилянську. В. Врублевська використала архівні матеріали сім'ї Кобилянських у своїх

творах («Емансипатка», «Шарітка з Рунгу»), в яких описала дитинство, юність та зрілість авторки, а також її становлення як української письменниці.

Наприклад, в одному з розділів роману «Шарітка з Рунгу» В. Врублевська використовує уривок листа О. Кобилянської до Августи Кохановської, де вона радить подрузі тексти для прочитання, а саме новелу шведського письменника А. Стрінберга, у чий творчості простежуються ідеї Ф. Ніцше, якого Ольга називає «великим пророком»: «Звертаю твою увагу на твір Августа Стрінберга, скандинавця, імпонуюча велич, глибокий шанувальник Ніцше, він пише чудово, але безпощадно, з глибини свого серця. Він написав новелу “Tschandala”, в якій він, на підставі ідей Ніцше каже: “Підла черня створена на те, щоб носити на своїй спині лева, що сміється”, він великий прихильник цього великого пророка. Читай усі його твори» [2, с. 251].

Також зазначимо, що в романі «Шарітка з Рунгу» через зацікавлення О. Кобилянську часто називали «нігілісткою». Наприклад, в одному з розділів «Шарітки з Рунгу» інженер-нафтовик Ернест Зеглер, який подобався письменниці, «називав її то “нігілісткою”, то “панною шляхетних поглядів”» [2, с. 319].

Висновки. Отже, на матеріалі художньої біографії «Шарітка з Рунгу» В. Врублевської ми простежили, як авторка твору крізь призму суб'єктивізму показала вплив європейської культури, а саме – філософії Ф. Ніцше, на формування особистості та творчої діяльності української письменниці О. Кобилянської. Авторка роману продемонструвала, як змінювалося сприйняття та розуміння О. Кобилянською робіт Ніцше: від цілковитого захоплення до виокремлювання для себе лише окремі його твори та думки, які їй були близькими; а також представила, як це відбувалося в житті письменниці та її творчості, наприклад, відзначила важливу роль концепції «надлюдини» Ніцше, яку О. Кобилянська по-своєму інтерпретувала у своїх текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акіншина І. Жанрово-стильові особливості художньо-біографічної прози 80-90-х років ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.
2. Врублевська В. Шарітка з Рунгу. Київ: Академія, 2007. 512 с.
3. Горак Р. Таємнича квітка з нового роману про Ольгу Кобилянську. *Літ Україна*. 2007. 20 вересня (№ 36). С. 6–7.
4. Гундорова Т. *Femina Melancholica*: стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 2002. 271 с.
5. Кирилюк С. Трансформація мотивів та образів світової літератури у творчості Ольги Кобилянської : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Івано-Франківськ, 1999. 19 с.
6. Криківська О. Жанрологічний аспект вивчення біографічного письма. *Науковий журнал «Наукові записки. Серія “Філологічна”*. 2008. Вип. 10. С. 367–377.

7. Левченко Г. Християнський аспект літературної творчості Ольги Кобилянської. *Науково-теоретичний журнал «Слово і Час»*. 2008. №12. С. 20-27.
8. Левчук Т. Факт і вимисел як наскрізна бінарність біографічного нарративу. *Науковий збірник «Питання літературознавства»*. 2016. № 94. С. 172–182.
9. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
10. Марінеско В. Літературна біографія як жанрова модуль: особливості еволюції, атрибутивні та модусні ознаки. *Науково-методичний журнал «Наукові праці. Літературознавство»*. 2012. Вип. 181. С. 59–63.
11. Панченко В. Творчість Володимира Винниченка 1902-1920 рр. у генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами : дис. ... док. філ. наук : 10.01.01. Київ, 1998. URL: <https://old.library.kr.ua/books/panchenko/p1.shtml?fbclid=IwAR1L1zUTZ32bH95yLiBHsWdAjRk0fJfFb9xMa24OKADyрHBVQ6-dlvJDyFE> (дата звернення: 19.01.2023).
12. Українка Л. Писателі-русини на Буковині. Українка Л. Повне академічне зібрання творів: у 14 т. / за ред. В. Агеєвої. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. Т. 7. 680 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1phks7dlygr7yLj75UfsPbiq2yMg-4pV-/view> (дата звернення: 25.01.2023).
13. Шаповал М. Художня біографія інтелектуала в драматургії С. Росовецького. *Електронний журнал «Синопсис: текст, контекст, медіа»*. 2020. Т. 26. № 1. С. 1–10. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/376/361> (дата звернення: 05.01.2023).

УДК 821.161.2'06-3.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.53>

ТОПОС МІСТА У ТВОРІ «ЛЕКСИКОН ІНТИМНИХ МІСТ» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

TOPOS OF THE CITY IN THE CREATIVE WORK BY YURI ANDRUKHOVYCH “LEXICON OF INTIMATE CITIES”

Корнілова К.О.,

orcid.org/0000-0002-1734-9407

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті досліджено твір «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича як приклад постмодерної гри з читачем. У зв'язку з цим художній простір роману організований за постмодерним принципом каталогізації нарративу, що унаочнює постмодерну метафору світу-тексту. Художній час і простір постають у творі в нерозривній єдності, адже розгортання нових топосів міст підпорядковане особистому часу оповідача, а також осмисленню подій історії.

У творі зображено 111 міст, у яких письменник побував протягом життя, у різні часи, відповідно й темпоральний вимір окреслений надзвичайно широко. Особистий час героя-оповідача відраховується від першої подорожі 1965 року до 2011 року і розмикається у вічність. Крім того, часовий вимір роману ускладнюється спогадами, що виникають у героя під час перебування в тому чи іншому місті (спогади всередині спогадів), а також переосмисленням ним історичних фактів. Організація простору за абетковим принципом є лише засобом упорядкування топографічного хаосу, яким є життя мандрівника.

Різним за значенням для автора містам присвячено різні за обсягом й емоційно-пафосним наповненням тексти, міста часто персоніфіковані. Так, розділи про українські міста розгортаються в контексті переосмислення української історії, комплексу меншовартості. Ці розділи часто сповнені постмодерної іронії як спроби подолати рештки колоніальної свідомості сучасного українця.

Центральною для роману «Лексикон інтимних міст» є проблема взаємодії Сходу і Заходу, Орієнта й Окцидента. Проблеми зіткнення і взаємопроникнення східної й західної культур у межовому просторі європейського міста присвячено також розділи «Варшава», «Вроцлав», «Бухарест», «Чернівці».

Простір міста завжди інтимізований, пов'язаний із особистими спогадами, мемуарний. Місто зображується не лише через описи екстер'єрів, але й через інтер'єри, деталі, завдяки введенню епізодичних персонажів топос «вписується» у загальний, глобальний хронотом. Важливу роль в організації хронотопу відіграє прийом гри, реалізований не тільки через абетковий принцип, але й за допомогою алюзій на творчість самого Ю.Андруховича, самоцітації.

Ключові слова: топос, локус, хронотоп, орієнт, окцидент, каталогізація.

The article deals with the creative work by Yuri Andrukhovych “The Lexicon of Intimate Cities” as an example of a postmodern game with the reader. In this regard, the artistic space of the novel is organized according to the postmodern principle of narrative cataloging, which illustrates the postmodern metaphor of the world-text. Artistic time and space